

textúry vstupujú aj dialógy, metatexty, citáty atď., ktoré v ňom nie sú cudzími, ale jemu vlastnými štruktúrnymi prvkami. Imanentná textová poetickosť, literárnosť je deštruktorom mechanizmov formálnej spojitosti, ale na druhej strane táto poetickosť umocňuje a zväčšuje nadvetné sémantické relácie medzi jednotlivými rovinami jazyka a textu. Koherencia textu sa tak stáva záležitosťou sémantiky textu, t. j. nadlineárneho globálneho významu tohto „prúdu viet“. Z tejto perspektívy potom ako konektory môžu vystupovať aj logické vzťahy príčiny a dôsledku, časová následnosť, metatextové relácie i presupozície.

Koherenciu textu ako literárnovedným problémom sa zaoberal aj poľský literárny vedec W. Bolecki (1991) – hlavne o jeho hodnotenia sa pri svojej explikácii tohto problému opieram.

„Koherencia textu (literárneho) je konvenciou“ – konštatuje W. Bolecki. Literárne texty sú koherentné v závislosti od typu poetiky, ktorej pravidlá text aktualizuje. Daná poetika ponúka textu aj určité mechanizmy vytvárania koherencie; ich textová realizácia je hrou s touto konvenciou, a pritom umožňuje vidieť text ako zdanlivo spojený alebo nespojený.

Ak predpokladáme, že P. Vilikovský napísal svoju novetu ako postmoderný text, potom sa na ňu vzťahujú pravidlá poetiky postmoderny, ktoré napríklad predpisujú: nerešpektovať lineárnu spojitosť a časovú i logickú následnosť, tvoriť koláže voľných útržkov, ukázať fragmentárnosť a rozbitosť sujetu, neukončenosť vety alebo kapitoly, zachytiť všetko, čo sa deje v momente písania, vznikania textu, jeho členenie a usporadúvanie jednotlivých segmentov textu. Postmoderné písanie teda neguje kód textovej koherencie, ten musí hľadať a nájsť čitateľ sám. Preto to, čo by staršia poetika mohla považovať a vyhlasovať za formálne či sémantické deviácie textu, javí sa v duchu tejto súčasnej poetiky ako nová literárna kvalita.

W. Bolecki navrhuje rozlišovať diskurz – ako prúd viacerých viet – a text. Diskurz je podľa neho základom textu, ale je iba jednou jeho rovinou. Literárny text sa rozvíja nad rovinou bezprostredného nasledovania viet za sebou. Problém spájania viet v diskurze sa potom bude týkať syntagmatiky a koherencia textu zostane javom poetického jazyka a literárnej komunikácie.

Text novely – ako jazykový a sémantický zápis rozprávania – musí byť spojený, pretože je to textová výpoveď dvojpostavy Rozprávača – Autora, ktorý ju komponuje ako celok s vyznačeným začiatkom a koncom, teda ako uzavretý, zmysluplný, sémanticky spojený systém. Autor je jeho najvyššou inštanciou; prostredníctvom tohto zápisu artikuluje svoj myšlienkový odkaz i koncepciu vlastného písania. K tvorbe textu pristupuje s istým autorským zámerom, intenciou a perspektívou, ktoré takisto garantujú koherenciu textu. Autorov text je aj textom umeleckým, literárnym, poetickým. Snaha o „poetickosť“ sa odráža v rovine sujetu, kde pôsobí ako jeho deštruktor. Rozbitý, nesúrodý sujet vyvoláva dojem celkovej nesúdržnosti textu. A „majiteľom“

sujetu je práve postava Autora – Rozprávača, ktorý ho koncipuje ako mozaičku „textov“ – spomienok, zážitkov, predstáv, vidiených a zafixovaných obrazov, prečítaných viet alebo reflexií. Neukladá ich samozrejme podľa nejakého „poriadku“, ale tieto texty sa vzájomne prelínajú, miešajú, nečakane sa vynoria a navrstvia sa na iné „texty“. Takto totiž možno zobrazíť nelinearitu a chaotickosť ľudskej existencie. Simultánnosť, paralelnosť a konvergenciu zážitkov môže uniesť iba taká forma, ktorá je organizovaná ako zbierka relatívne spolu nesúvisiacich fragmentov (Fokkema, 1994).

Narušenie koherencie textu býva, podľa van Dijka, často kompenzované na úrovni celého textu – „hlboké sémantické štruktúry“ môžu zviditeľniť koherenciu celku (cit. podľa: Bolecki, 1991, s. 57). V našom konkrétnom prípade by takými sémantickými štruktúrami mohli byť súbory motívov, postáv a pohyb vedomia Rozprávača – Autora. Vedomie Rozprávača „pracuje“ na základe asociatívnej metódy (Petřík, 1991). Jeho prúd vedomia mimovoľne združuje spomienky, zážitky, predstavy, myšlienky, v ňom sa zjednocuje čas a priestor, zaznamenáva pocity, dojmy, drobné postrehy. Spája roztrieštenosť vnímania. Prchavé, dočasné a náhodné podnety a zážitky v ňom zostávajú permanentne prítomné. Kaleidoskopicky sa v ňom ukladajú modalities vedomia a pamäte.

Stavba sujetu i narácia využíva charakteristickú črtu motívov, ktorú J. Mukařovský definoval ako „navracející se prvek tematiky“ (cit. podľa: Krausová, 1984). Čiže ich návratnosť a opakovanie, pretrvávajúce v pretvárani. Udržujú jednotu textu, sú kompozičným spojivom. Hoci sa vracajú do zmenených kontextov a v zmenenej podobe, udržiavajú si vlastnú sémantiku. Podobne sa navracajú aj postavy, aby rozprávanie o nich pokračovalo, a to z nového zorného uhla, a aby sa ich príbeh dokončil. Rozprávač na začiatku príbehu uvádza viac motívov naraz, bez hlbších konotačných súvislostí (Jenčíková, 1990), niektoré necháva iba naznačené, neskôr sa k nim znovu vracia, upozorňuje, že na ne nezabudol, alebo ich hneď rozfabuluje a viac sa k nim nevráti (veď už splnili svoju textotvornú úlohu), ďalšie motívy navrstvuje tak, aby mohol text uzavrieť ako zmysluplný celok.

Leitmotivickú funkciu sémantického nadväzovania plnia aj reflexie, gnómy a „sentencie“ Rozprávača. Signalizujú, že sa v rozprávaní pokračuje, nadväzujú na predchádzajúci kontext, ku ktorému pripájajú ďalšiu verziu či nový modus výpovede.

J. D. Apresjan (1980) zdôrazňuje, že problém koherencie textu sa netýka samotného textu, ale metajazyka jeho opisu – „sémantického zápisu“ daného textu. To znamená, že ak aj je jazykový zápis nekoherentný, v procese čítania si čitateľ vytvorí spojený text. Ale tu sa vynára otázka, do akej miery je to ešte text autora, a nie čitateľa. Čítanie ako konkretizácia (v duchu Ingardena) je založené na „doplňaní“ a „spájaní“ významových medzier východiskového textu – textu autora. P. Vilikovský sa však takejto manipulácie s vlastným